

# **Biocombustibles, oportunitat o amenança?**

Suplement del Quadern núm. 156 de CiJ - (núm. 192) - Setembre 2008  
R. de Llúria, 13, 08010 Barcelona - tel. 93 317 23 38, fax 93 317 10 94  
info@fespinal.com - www.fespinal.com

## **Dades**

Des de finals del segle XIX, la temperatura mitjana de la superfície terrestre ha augmentat més de 0,6°C. Es preveu que l'any 2100, augmenti entre 1,4°C i 5,8°C. Això representa un canvi ràpid i profund. Malgrat que l'augment real sigui el mínim previst, serà major que en qualsevol segle dels darrers 10.000 anys. Per què aquesta pujada de la temperatura? Pel procés d'industrialització iniciat fa un segle i mig. I, en particular, per la combustió de quantitats cada cop més grans de petroli, gas i carbó, per la tala de boscos i alguns mètodes d'exploració agrícola. En resum, un model de desenvolupament econòmic i energètic basat en els combustibles fòssils, la utilització del quals ha augmentat el volum de "gasos d'efecte hivernacle" a l'atmosfera (sobretot de diòxid de carboni, metà i òxid nitrós). Aquests gasos es produeixen naturalment i són necessaris per a la vida a la Terra. Però, quan el seu volum creix sense parar, eleven artificialment les temperatures i modifiquen el clima.

## **Un problema nou**

L'escalfament atmosfèric és un problema "modern", complex, que afecta tot el

món i es barreja amb qüestions com la pobresa, el desenvolupament econòmic i el creixement demogràfic. De fet, les poblacions que més pateixen el canvi climàtic en la seva vida i en els seus mitjans de subsistència són les poblacions més pobres del planeta, i paradoxalment, les que menys emissions de gasos d'efecte hivernacle generen.

A aquest repte global del canvi climàtic, s'hi afegeix l'escassetat de reserves de petroli. Per això, un model econòmic i energètic basat en combustibles fòssils escassos i que provoquen l'escalfament del planeta, necessita un recanvi. L'opció pels biocombustibles apareix llavors com una opció interessant: ens permet continuar amb el nostre model energètic i frenar el canvi climàtic.

## **Què són els biocombustibles?**

Són combustibles d'origen biològic que poden substituir una part del consum de combustibles fòssils tradicionals. Els més utilitzats i desenvolupats són el bioetanol i el biodièsel. L'etanol serveix com a substitut de la benzina, i es produeix a partir de cultius amb components de midons o sucres (moresc, blat, canya de sucre o remolatxa).

El biodièsel pot servir com a substitut del dièsel, i s'obté habitualment a partir d'oleaginoses (com la colza, el gira-sol o la palma).

Un dels motius principals de l'atractiu inicial dels biocombustibles fou que eren percebuts com a neutrals en les emissions de CO<sub>2</sub>. Les plantes, en créixer, atrapen el CO<sub>2</sub> de l'atmosfera. Quan són cremades (en la seva combustió com a biocombustibles) alliberen aquest CO<sub>2</sub>, de manera que l'impacte en l'atmosfera resta equilibrat.

El 23 de gener passat, la Comissió Europea (CE) va donar a conèixer el seu "Pla d'Acció sobre el Clima i les Energies renovables: Energia per a un món en canvi", un paquet de mesures encaminades a lluitar contra el canvi climàtic per a després del 2012, quan expiri l'actual Protocol de Kyoto. Entre aquestes mesures, la CE proposa que, per al 2020, la Unió Europea consumeixi en transport un 10% de biocombustibles, sempre que la seva producció sigui sostenible. En l'actualitat, a la UE, els biocombustibles cobreixen només al voltant de l'1% de les necessitats de carburant per a transport.

Segons els estudis existents, les terres de conreu de la UE amb prou feines tenen capacitat per a produir la meitat de la quantitat prevista en l'objectiu del 2020. Per tant, per a cobrir la diferència, la UE haurà d'importar dels països en desenvolupament matèries primeres per a la producció de biocombustibles (com canya de sucre i oli de palma), que allà es cultiven més eficaçment. Els països més ben situats són Malàisia i Indonèsia (junts sumen el 80% de la producció mundial d'oli de palma, i aspiren a aconseguir, el 2009, un 20% de la quota de mercat de biocombustibles a Europa), i el Brasil (responsable de la meitat de les exportacions mundials d'etanol, i que espera augmentar la seva producció de canya de

sucre un 55% els pròxims sis anys. Però, altres països també estan invertint amb l'esperança d'emportar-se un tros del "pastís de biocombustibles" de la UE.

## **Suposen reducció de les emissions de gasos d'efecte hivernacle?**

Els biocombustibles sembla que ofereixen oportunitats per a reduir la pobresa: poden estimular sectors agrícoles estancats, creant ocupació entre els treballadors agrícoles i mercats per als petits productors. El 2005 es va fundar al Brasil la primera cooperativa de biocombustibles que, usant mètodes agrícoles sostenibles, ha millorat les condicions de vida d'unes 25.000 famílies. Tanmateix, hi ha massa raons que demostren que els biocombustibles no són la panacea.

1a. En realitat, els biocombustibles no són neutrals pel que fa a emissions de CO<sub>2</sub>. Per a calcular-ne l'impacte cal mirar tots els passos que cal fer per a la seva producció. Hem de comptar també amb el fet que, essent una oportunitat de negoci, s'està alterant en molts llocs l'ús de la terra per a dedicar-la a produir-ne. I el simple fet de modificar cultius, cremar rostolls i remoure la terra, allibera importants quantitats de CO<sub>2</sub>, perquè les plantes i el sòl emmagatzemen tres vegades més de CO<sub>2</sub> que l'atmosfera.

2a. Si la demanda de biocombustibles s'incrementa, caldrà més superfície per a cultivar. Per això, el govern d'Indonèsia ha establert ja que el 40% del conreu d'oli de palma del país sigui destinat a la producció de biocombustibles. I, per a incrementar-ne la producció, hi ha destinat 20 milions d'hectàrees, la majoria de boscos tropicals i torbera, importants magatzems de CO<sub>2</sub>.

Els sectors favorables als biocombustibles argüeixen que aquestes emissions pel

canvi de l'ús de la terra es poden evitar establint estàndards per als tipus de terra que es dediquin a la producció de biocombustibles (p.ex. terres ermes). Tanmateix, l'expansió d'aquest sector és tan gran que ja està desplaçant altres productes agrícoles o ramaders i destruint boscos tropicals.

En qualsevol cas, les anàlisis de cicle de vida que tenen en compte aquests factors demostren que els biocombustibles produïts a partir de les matèries primeres cultivades en regions tropicals estalvien més CO<sub>2</sub> i són més rendibles que els que provenen de cultius (com p. ex. els europeus). Considerant les dades de la seva producció, es pot dir que l'etanol brasiler provinent de la canya de sucre és el millor biocombustible pel que fa al resultat net de les seves emissions. En condicions adequades, l'etanol brasiler pot assolir una reducció de gasos d'efecte hivernacle, a la regió, d'un 85-90% (l'etanol dels Estats Units, basat en el morenc, tan sols en redueix un 15 o 20%). No obstant això, ambdues mesures no tenen en compte les emissions del canvi d'ús de la terra.

### **Repercussions de la producció de biocombustibles als països empobrits**

Aquests darrers tres anys, els preus dels aliments han augmentat un 83%. Les famílies amb escassetat de recursos gasten al voltant d'un 80% de la seva renda en aliments. La pujada dels preus té, doncs, un efecte devastador en la seva vida. Tot i que els biocombustibles no són l'única raó d'aquesta dramàtica pujada, hi ha motius per a pensar que la producció dels biocombustibles pot ser responsable de fins un 30% de la pujada del preu dels aliments.

Aquest increment del preu dels aliments tampoc no és cap oportunitat per a les persones que viuen de l'agricultura als països

empobrits. Perquè, de fet, la majoria de les famílies rurals pobres consumeixen més del que produeixen en termes nets. Els països amb baixos ingressos que depenen de la importació d'aliments són els que es troben en un major perill. La FAO ha catalogat 82 països com a Països d'Ingressos Baixos amb Dèficit Alimentari (LIFDC, en la sigla en anglès), més de la meitat dels quals són a l'Àfrica. Aquests països suposen gairebé les dues terceres parts de la població mundial.

Les raons per les quals depenen de les importacions per a les seves necessitats alimentàries són diverses. Alguns exporten productes tropicals (com l'oli de palma) i importen aliments de primera necessitat. En aquests països, la pujada de preus de l'exportació, gràcies a la demanda de biocombustibles, pot compensar l'increment de la factura de les importacions. Però, fins i tot en aquests països, aquells que no poden participar dels beneficis de l'increment en els preus de les exportacions agrícoles continuaran sentint la pressió de preus més alts per als aliments. Altres països LIFDC no poden produir aliments suficients per a suplir les seves necessitats (per conflictes bèl·lics, per males infraestructures, per la geografia i el clima). Per a aquests, els biocombustibles no ofereixen oportunitats, sinó tan sols amenaces.

A més, en el cas dels biocombustibles, no estem trobant actuacions empresarials gaire diferents de les que van desplegar les empreses extractives de gas i de petroli en alguns països empobrits. En la cursa per veure qui es converteix en proveïdor d'aquest 10% de biocombustibles per al transport europeu de l'any 2020, les companyies estan pressionant i vulnerant el dret d'accés a la terra de comunitats jurídicament desprotegides. Les Nacions Unides han identificat 60 milions de persones en perill de ser desplaçades fora de les seves terres per a de-

dicar-les a la producció de biocombustibles. La majoria d'elles són indígenes.

### **Alguns exemples**

A Tanzània, gairebé la meitat del país ha estat identificada com a terra adequada per al cultiu de biocombustibles. Això està causant tensions entre els inversors i les comunitats que viuen en aquestes terres. Quelcom molt semblant està passant a Indonèsia. A Tanzània, a Indonèsia i a qualsevol altre país, tot projecte de producció de biocombustibles hauria d'anar precedit pel consentiment previ, lliure i informat de les comunitats afectades. Hi estan en joc la seva subsistència i els seus mitjans de vida: perquè molts d'ells acabaran cercant treball als barris marginals de les ciutats; d'altres emigraran, i alguns es veuran obligats a acceptar feines en condicions precàries a les mateixes plantacions que els han desplaçat.

Els biocombustibles són promocionats, per empreses i governs dels països rics, com a "ètics" i "sostenibles". Però és moralment inacceptable presentar-los d'aquesta manera, quan es produeixen a costa dels drets laborals de persones. Els treballadors de les plantacions de canyes de sucre, al Brasil, guanyen poc més d'un dòlar per tona, en funció de la canya de sucre que tallen. Cosa que discrimina sistemàticament les dones, que, en general, no poden tallar-ne tanta com els homes. Els treballadors viuen en unes condicions miserables, sense accés a l'aigua potable i, sovint, obligats a comprar el menjar i les medicines a la mateixa plantació, a uns preus inflats. D'altra banda, sovint els mateixos treballadors no es poden garantir unes millors condicions, perquè, a la pràctica, se'ls nega el dret a organitzar-se o a crear associacions de treballadors.

### **A manera de conclusió**

Les polítiques dels països industrialitzats sobre biocombustibles no ofereixen mitjans efectius per a combatre el canvi climàtic o per a millorar les reserves de combustibles. Però sí que permeten que els governs s'evadeixin de prendre decisions urgents sobre com reduir el consum. Alhora, el cost real d'aquestes polítiques aprofundeix els efectes de la pobresa i la degradació mediambiental i accelera el canvi climàtic. En molts països del Sud, s'està produint una carrera sense precedents per a subministrar el mercat europeu, i la població pobra en resulta trepitjada. En aquestes circumstàncies, la UE s'ha de replantejar la seva política de biocombustibles: eliminant la meta del 10%, invertint en tecnologies més eficients les enormes quantitats previstes per al subsidi de la producció de biocombustibles a través dels aliments, i promovent les condicions socials i ambientals que permetin que l'ús de biocombustibles redueixi efectivament les emissions, ofereixi oportunitats de desenvolupament rural i permeti als països productors desenvolupar una tecnologia que els ajudi a reduir la dependència del petroli.

Així, els biocombustibles continuaran sense ser la panacea, però hauran deixat de ser una gran amenaça afegida als riscos que pateixen les persones més pobres. I fins i tot podran comportar alguna aportació positiva.

**Maria Hidalgo Múgica**

*Dep. de Campanyes i Estudis d'Intermón Oxfam*